

Viron historian laadukas, kattava perusteos

Kari Alenius

Seppo Zetterberg: *Viron historia*. SKS 2007.

Jyväskylän yliopiston yleisen historian professori Seppo Zetterbergin laatima *Viron historia* on, kuten hän johdannossa itse toteaa, ”Baltian historian parissa viettämiäni neljän vuosikymmenen summa”. Voidaankin hyvällä syyllä sanoa, että kirjoittajan todella laaja-alainen perehtyneisyys Viron ja virolaisten historiaan näkyy läpi työn. Lisää syvyyttä työ epäilemättä saa siitä seikasta, että kirjoittaja on paitsi tutkinut Viron historiaa, myös asunut maassa pitkään. Seppo Zetterberg johti 1990-luvulla vuosien ajan Tallinnassa toimivaa Suomen Viron-instituuttia.

Koska kirjoittaja on ottanut tehtäväkseen kirjoittaa koko Viron historiasta perusteellisen yleisesityksen, eri aikakausien ja elämänalojen käsittely varmasti vaatii nämä 810 sivua ja antaa mahdollisuuden tuoda niillä lukijoille paljon uutta tietoa, jota ei ole aikaisemmin ollut saatavana suomeksi. Laajuutta voidaan pitää siinäkin mielessä onnistuneena valintana, että lyhyempiä Viron historian yleisesityksiä on jo julkaistu esimerkiksi Zetterbergin itse toimittamassa teoksessa *Viro. Historia, kansa, kulttuuri*.

Koska kyseessä on laajalle lukijakunnalle suunnattu yleisteos, kirja ei sisällä varsinaisesti uusia, ennen julkaisemattomia tutkimustu-

loksia. Se ei kuitenkaan vähennä kirjan arvoa. Seppo Zetterberg on käynyt huolellisesti läpi Virossa ja muualla viime aikoina tehdyn historiatutkimuksen (vanhemman tutkimuksen ohella) ja huomionut sen koostaessaan kokonaiskuvaa Viron historiasta. Erityisesti suomalaiselle lukijalle varmasti pääosin tuntematon, viroksi ilmestynyt erikoistutkimus tulee siten myös tšekäläisen lukijakunnan ulottuville.

Kirjoittaja on onnistunut hyvin synteiesien rakentamisessa. Zetterbergin päätelmät ovat osuvia ja pääosin hyvin dokumentoituja ja ne pohjautuvat aiemmin ilmestyneeseen erikoistutkimukseen. Tärkeimpien asioiden kohdalla tekijä viittaa tekstissä niihin tutkijoihin, joiden tuloksiin hän perustaa päätelmänsä. Tarvittaessa hän tuo myös esiin tutkijoiden kesken vallitsevat erimielisyydet ja perustelee sen jälkeen omat valintansa. *Viron historia* -teoksessa ei ole alaviitteitä, mutta tekstin sisäiset viittaukset osin korvaavat ne. Laaja aineistoluettelo on järjestetty kirjan päälukujaottelua noudatellen aikakausittain, siitä on vaikea osoittaa olennaisia puutteita. Lukijalta tosin vaaditaan tarkkuutta löytää aineistoluettelosta juuri oikea kirja tai artikkeli, jos tekstissä mainitulla tutkijalla on niitä luettelossa useampia.

Zetterberg tuntee selvästi sympatiaa virolaisia kohtaan, mutta hän ei ole silti sortunut liian pitkälle menevään, asioiden virolaisten kannalta parhain päin selittelemiseen tai äärikanallisten myyttien toistamiseen. Esimerkiksi virolaisten varhishistorian kohdalla Zetterberg torjuu ihannoivat käsitykset siitä, miten virolaiset olisivat eläneet ennen 1200-luvun saksalaisvalloitusta "onnellisessa, tasa-arvoisessa yhteiskunnassa" ja miten vasta saksalaiset olisivat tuoneet mukanaan yhteiskunnallisen epätasa-arvon. Zetterberg vahvistaa myös sen tulkinnan, jonka mukaan virolaisten vaipuminen keskiajalla perintöalamaisuuteen ja sen myötä selvästi sorrettuun asemaan oli pitkä ja vähittäinen, eikä yhtäkinen ja raju prosessi. Sorto kohteli myös eri väestöryhmiä eri tavoin.

Teoksessa tulevat tasapainoisesti esille eri elämänaikat ja niiden historiallinen kehitys. Samoin virolaisten ja Viron historian ymmärtämisen kannalta välttämättömiä, 1900-lukua edeltäneitä vaiheita on käsitelty riittävästi. Viimeksi kuluneen vuosisadan historia lohkaisee kirjan varsinaisen tekstiosan laajuudesta noin 40 prosenttia, joten lievä painopiste on ymmärrettävästi lukijoita lähinnä olevassa historian vaiheessa. Tekijän omista pohdintoista ja kokoavista analyyseistä suurin osa kohdistuu

poliittiseen historiaan. Sitä voidaan pitää perusteltuna ratkaisuna, koska suurimmat tulkintat erot ja kiistakysymykset tutkijoiden ja muiden asianharrastajien keskuudessa liittyvät juuri politiikkaan. Toisaalta jotkut alat ovat jääneet ehkä liiankin vähälle pohdinnalle. Tämä koskee erityisesti monia kulttuurialoja, joiden käsittely on usein hieman luettelomaista taiteilijoiden ja heidän teostensa esittelyä.

Viron historian keskeisimpien murroskohtien käsittely on teoksessa aina hyvin selkeäsanaisista ja vankasti perusteltua. Esimerkiksi Viron kohtalo toisessa maailmansodassa, mukaan lukien virolaisten päättäjien valittavana olleet vaihtoehdot ja toteutuneet valinnat, tulee varmasti lukijoille selväksi. Samalla Zetterberg viisaasti jättää spekuloida sellaisilla asioilla, joista ei ole todistusaineistoa, eikä hän tarjoile epävarmoja päätelmiä varmoina. Lukijalle ei pitäisi olla teokseen perehtymisen jälkeen epäselvää esimerkiksi se, etteikö Viron joutumisessa Neuvostoliiton vallan alle ollut kyse väkivaltaisesta miehityksestä ja annektoinnista. Kiinnostavana lisäaineistona on myös yksityiskohtainen selvitys siitä, miten ja miksi Neuvostoliiton kanssa liitossa olleet johtavat länsivallat vähitellen myöntivät vastoin aiempaa julistetaan Neuvostoliiton tahtoon pitää Viro ja muut Baltian maat hallussaan toisen maailmansodan jälkeen. Atlantin julistuksessa (1941) sodassa itsenäisyytensä menettäneille maille luvattiin sodan jälkeen palauttaa itsenäisyyden.

Neuvostomiehityksen perusteellinen käsitteily on myös ajankohtainen. Venäjällä on viime aikoina uudelleen ryhdytty jälleen kiistämään Baltian maiden valloittamisen miehitysluonne ja palattu kohti neuvostoaikaista vääristelyä, jonka mukaan kyse oli vapaaehtoisesta liittymisestä. Zetterbergin kirja antaa aineistoa, jonka avulla lukija voi realistisesti arvioida julkisuudessa esitettyjä väitteitä.

Viron uuden itsenäisyyden aikaa kirjassa sivutaan pelkistetysti, vain noin kymmenellä sivulla. Kirjoittaja perustelee ratkaisua sillä, että viimeisintä lähihistoriaa koskevaa tieteellistä tutkimusta on liian niukasti. Koska koko teoksen lähtökohtana on pohjautuminen tutkimukseen, ratkaisua voidaan pitää johdonmukaisena, joskin lukijoiden kannalta hieman harmittavana. Viron historian viimeksi kuluneesta puolestatoista vuosikymmenestä olisi mielellään lukenut enemmänkin, vaikkapa sitten erilaisen tilastoaineistoon ja vähemmän analyyttisiin raportteihin pohjautuen. Yhteiskuntatieteiden piirissä Viron uuden itsenäisyyden aikaa on sitä

paitsi tutkittukin, ellei kattavasti, niin jo kohtalaisen paljon. Zetterberg on nähtävästi halunnut kuitenkin pitäytyä historian tutkimuksen näkökulmassa, luottaen alalla valmistuneisiin erikoistutkimuksiin.

Zetterbergin teoksessa on paljon kiitettävää, eikä hänen tutkimusotteensa horju esimerkiksi sen mukaan, mitä aikakautta hän kulloinkin käsittelee kirjassaan. Olisi yllättävää, jos tiiliskiven kokoisessa monumentissa ei olisi joitain pieniä virheitäkin tai keskustelua herättäviä tulkintoja. Kokonaisuuden kannalta vähämerkityksisiä, mutta selviä lipsahduksia sisältyy pariin välilehteen, joissa tiivistetään seuraavaksi tulevan pääluvun sisältöä. Sivulla 657 kerrotaan, että vuonna 1989 Viron asukkaista 61,5 % oli epävirolaisia, kun oikeat prosenttiluvut ovat päinvastaiset – etnisiä virolaisia oli 61,5 % ja muukalaisia 38,5 %. Sivulla 485 kerrotaan saksalaismiehityksen (1918) kestäneen 11 kuukautta, kun oikea mitta on vähän alle yhdeksän kuukautta. Joidenkin prosenttilukujen tulkinnasta voi olla eri mieltäkin, esimerkiksi sivun 371 yläosassa muutosten merkittävyyden osalta, tai sivulla 686, jossa tarkoitetaan, että tuotanto kasvoi lähes nelinkertaiseksi (kasvu oli 282 %).

Pieniä epätarkkuuksia sisältyy etnisten vähemmistöjen aseman käsittelyyn maailmansotien välisellä ajalla. Vuoden 1920 perustuslaki (s. 524) ei antanut vähemmistöille yleistä oikeutta käyttää äidinkieltään ”viranomaisissa”, vaan antoi suurimmille vähemmistöille mahdollisuuden kääntyä valtiollisten keskuslaitosten (esimerkiksi ministeriöiden) puoleen kirjallisesti äidinkielellään. Kirjoittajalta on myös jäänyt huomaamatta, että ruotsalaisilla oli oma edustaja – Hans Pöhl – Viron parlamentissa jo Maaneuvostosta ja Perustavasta kokouksesta (1918–1919) alkaen, eikä vasta vuonna 1929. Taktisista syistä Pöhl tosin osallistui ennen vuotta 1929 vaaleihin Kristillisen kansanpuolueen listoilla, mutta parlamentissa hän toimi ennen muuta ruotsalaisten vähemmistöryhmän äänitorvena. Useita venäläisiä tuli myös valituksi parlamenttiin 1920- ja 1930-luvulla vasemmistopuolueiden listoilta, ja hekin huolehtivat käytännössä eniten oman etnisen taustaryhmänsä eduista. Saksalaisten (Deutsche Partei in Estland) mainitseminen parlamentin ”painokkaimmaksi” vähemmistöryhmäksi (s. 527) jää hieman kyseenalaiseksi, sillä venäläisillä oli lähes jatkuvasti enemmän edustajia parlamentissa, vaikkei mainittuja vasemmistopuolueiden listoilta valittuja lisäedustajia otettaisi huomioon.

Vähemmistöjen kulttuuriautonomialain esittäminen vain keinona varmistaa kansallisten vähemmistöjen uskollisuus (s. 532) on samoin turhan yksinkertaistava tulkinta. Tämä aikakauden mittapuulla poikkeuksellisen vähemmistöystävällinen laki vuodelta 1925 saa todellisuudessa pääselityksensä virolaisten johtavien poliitikkojen (erityisesti on mainittava maltillisen oikeiston Konstantin Päts ja Karl Einbund) halusta noudattaa kansallisen tasa-arvon ihanteita sekä virolaisten oman historian luomasta kyvystä ymmärtää vähemmistöjen vaikeuksia. Vähemmistöjen osuus koko maan väestöstä oli vähäinen, ja nämä olivat jo osoittautuneet riittävän lojaaleiksi itsenäisyyden alkuvuosina. Aiheesta on olemassa erikoistutkimusta, joka löytyy myös *Viron historia* -teoksen aineistoluettelosta.

Viron ja Latvian välisten suhteiden käsittelyssä (esim. s. 533) olisi odottanut, että tekstissä olisi mainittu vuonna 1924 toimeenpantu rajan tarkistus, jossa Viro luovutti Latvialle kansallisuusperiaatteen nojalla vajaat 90 km² (ja pari tuhatta asukasta) maan kaakkoiskulmalta. Vastineeksi Viro sai muutaman neliökilometrin verran tiettyjä metsäalueita. Kyseessä oli Euroopan mittakaavassa varsin poikkeuksellinen rajansiirtotoimi.

Nämä muutamat tarkentavat huomautukset eivät kuitenkaan millään tavalla riko Seppo Zetterbergin laatiman Viron historian yleisteksen korkeaa laatua. Kyseessä on kiistattomasti asiantuntijan laatima, vankkaan ja tieteelliseen pohjatyöhön perustuva, monipuolinen ja tasapainoinen yleisteos. Teos kelpaa sekä tulkinnalliseksi perusteokseksi että monien asioiden kohdalla myös käsikirjaksi, josta voi tarkistaa eri elämänalojen historiallisia faktoja. Kielellisesti teos on aivan riittävän jouheva, paikoitellen myös jopa ironisen hauska, niin että yli 700 varsinaista tekstisivua pystyy lukemaan uupumatta muikin kuin Viron historian tosiharrastaja. Kirja on omistettu ”historiansa jaksaneille”, jonka voi tulkita monella tavalla.

Kirjoittaja on itäisen Euroopan historian dosentti ja työskentelee yleisen historian yliassistenttina Oulun yliopiston historian laitoksella.